

АЛЕКСАНДАР РАКОВИЋ*
Институт за новију историју Србије
Београд

УДК 27-523.4/6:355.4(439.2)“1914“
Оригиналан научни рад
Примљен: 30.07.2014
Одобен: 18.08.2014

ИЗГРАДЊА РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ СВЕТЕ АНЕ У ШАПЦУ (1928): ХРИШЋАНСКО ПРАШТАЊЕ ПРАВОСЛАВНИХ СРБА ЗА ЗЛОЧИНЕ ХРВАТСКИХ ВОЈНИКА АУСТРОУГАРСКЕ ВОЈСКЕ У МАЧВИ (1914)**

Сажетак: На основу оновремене штампе, архивске грађе Министарства вера Републике Србије (АМВ РС), научне и стручне литературе, рад осветљава догађаје који су довели до изградње римокатоличке цркве Свете Ане у Шапцу (1928).

Кључне речи: Шабац, Мачва, Први светски рат, Србија, Аустро-Угарска, Срби, Хрвати, праштање, злочини

Аустроугарски злочини у Шапцу и Мачви (1914)

Аустроугарска је објавила рат Србији 28. јула 1914. и истог дана је почела бомбардовање пограничних српских градова. У наредним данима беспштедно су гађани Београд, Шабац, Обреновац, Гроцка и Смедерево (М. Радојевић, Љ. Димић; 2014, 119.).

У исто време, аустроугарска балканска војска, којом је командовао окупациони гувернер у Босни и Херцеговини генерал Оскар Поћорек, спремала се за упад преко Дрине. У неким јединицама Поћорекове војске више од половине војника чинили су Хрвати, а у неким чак четвртину чинили су Срби. Врховна команда Краљевине Србије је сма-

* rakovic@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта „Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници“ (47027) који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

трала да Аустро-Угарска с рачуницом гура своје јужнословенске поданике у сукоб са Србијом: уколико би победиле аустроугарске снаге то би се тумачило као тријумф Бечу лојалних Југословена над Србима, а ако би Србија нанела пораз аустроугарској балканској војсци то би требало да код јужнословенских војника црно-жуте монархије изазове отпор према Србији (А. Митровић; 1984, 106-107.). Ипак, аустроугарски официри су према Србима у својим јединицама осећали велико неповерење. Србима у аустроугарској војсци је прећено смрћу ако покажу симпатије према локалном српском становништву у Србији, стрељани су ако се сумњало да имају тајну комуникацију са српском војском или кажу нешто у корист Србије (А. Рајс; 1995, 52-56.).

Аустроугарска балканска војска напала је Србију 12. августа 1914. с намером да преко Дрине продре ка Ваљеву и Ужицу (М. Радојевић, Љ. Димић; 119.). Непријатељ је ударио на Шабац из Срема како би и тим путем наставио ка Ваљеву (А. Барби; 1986, 52.). Међутим, у Церској бици која је вођена од 15. до 20. августа 1914. српска војска је потукла аустроугарске снаге које су се у неред у повлачиле из Србије. До 24. августа 1914. у Србији више није било аустроугарских војника. Српска војска је кренула у контранапад ка Босни и Херцеговини и Срему (М. Радојевић, Љ. Димић; 119-121.).

Током кратког боравка (прве инвазије или прве аустроугарске офанзиве) на територији Србије (12–24. август 1914) аустроугарска војска је починила монструозна убиства и свирепа недела над српским народом. Упечатљива сведочења о томе оставили су швајцарски професор Арчибалд Рајс са Универзитета у Лозани (који је о томе саставио извештај за Владу Краљевине Србије, објављен 1916. у Лондону под насловом *Report upon the atrocities committed by the Austro-Hungarian Army during the first invasion of Serbia*), француски ратни дописник листа *Журнал (Journal)* Анри Барби и амерички ратни дописник листа *Метрополитен магазин (Metropolitan Magazine)* Џон Рид. Њихова сведочења објављена су на српском језику и веома су позната научно-стручној и широј јавности. Но, за стицање пуне слике о овим догађајима и с тим у вези за разумевање хришћанског геста којим је српски народ Шапца заборавио и опростио злочине почињене над њим 1914. – потребно је поновити Рајсова, Барбијева и Ридова сведочења о аустроугарским зверствима на простору између Саве и Дрине и шире у западној Србији током ратне 1914.

Рајс пише да је у Мачви, Поцерини и Јадру током прве инвазије аустроугарске војске страдало од 3.500 до 4.000 српских цивила: „Жртве су стрељали, наносили им смртоносне убоде бајонетима, убијали их

ножевима, одсецали им руке, ломили их или су са њих драли кожу, ломили им ноге, одсецали нос и уши, вадили им очи, одсецали им гениталне органе. Жртве су каменовали, жене силовали, убијали и одсецали им дојке; жртве су вешали и живе спаљивали, једно дете су бацили свињама, задавали су им кундацима или штаповима смртне ударце, набијали их на колац и драли им кожу на каишеве“, затим „велики број особа су живе спалили“ (А. Рајс; 143-144.).

Поред тога Рајс наводи да су немачки и мађарски официри аустроугарске војске наређивали својим војницима „да се у Србији поубија све што је живо“, „да се без милости убије све што је српско, како у Србији тако и у Босни, и да се спаљују села“, „да убијају све редом од петогодишње деце до старца“, „чак и новорођенчад у колевкама“ (Исто, 52-54, 56-58.). Рајс пише да су у масовним злочинима над Србима најокрутнији били Мађари, Хрвати и Немци. Између Крупња и Беле Цркве, на простору где се додирују Подриње и Мачва, убијали су све што су стигли: људе, стоку, живину. Мађари су предњачили у силовању српских девојака док су Хрвати пљували и понижавали српске цивиле који су одведени у Тузлу (Исто, 53-56, 84-85.).

Рид пише да су зверства над српским становништвом Мачве починили „Мађари који су одувек били непријатељи Срба“ и који су се „угледали на своје дивљачке претке, Хуне“ (Ц. Рид; 1975, 56.). Он још каже да, између Саве и Дрине, „цео је овај крај био спаљен, опљачкан, а становништво побијено. Ниједног вола нисмо видели, а километрима ни човека. Прошли смо кроз варошице у којима је трава расла по улицама и где ниједно људско биће није живело“ (Исто, 59.).

Пошто се уверио у зверства аустроугарске војске Анри Барби је записао: „Каквим су се окрутношћима, каквим су се пакленим оргијама војници и официри предавали? Колико сам само пута остао скамењен од ужаса пред резултатом убилачког пијанства, пожарима или садизмом тих војника који припадају једној великој земљи, поносној на своју цивилизованост“! Али, „оно што је хтела Аустрија, велика и моћна нација која се бацила на мали народ, било је то да уништи Србију обећавајући себи да ће то чинити систематски, огњем и мачем, затирањем и паљењем градова и села, али и тамањењем, масакром над српским народом“. Широм Мачве „свуда су Аустро-Мађари убијали и масакрирали, свуда су силовали жене и девојке; свуда су пљачкали; свуда су палили; свуда су пустошили, разарали и уништавали све што нису могли да однесу, спаљујући чак и жетву!“ (А. Барби; 94-96.).

Обратимо сада пажњу и на страдања Шапца. После рата је писано да је Шабац „српски Верден“ (*Шабачки гласник*, 2-3. септембар 1931.) и

„српска Помпеја“ (*Подрински весник*, 30. мај 1920.). Шабац је од јула до децембра 1914. био изложен непрестаном бомбардовању, два пута је окупиран и два пута ослобађан. У Шапцу је пред почетак Првог светског рата живело око 14.000 грађана (Ј. Грчић; 2008, 33.). Рид је писао да је Шабац пре аустроугарске агресије био богат и значајан град који је „цветао“: средиште трговине воћем, вином, вуном и свилом, пијаца северозападне Србије на којој су се окупљали српски сељаци с гора и из долина (Џон Рид; 55-57.). Након полугодишњег ужаса, до краја 1914. у Шапцу је остало да живи само двеста људи (Исто, 57.).

Први пут аустроугарски окупатор је у Шабац ушао 12. августа 1914. а српска војска је ослободила град 24. августа 1914 (А. Барби; 55-56, 91-92.). Забележена су застрашујућа сведочанства о страдању највећег града у Мачви.

Џон Рид је писао да се Шабац после аустроугарског разарања и прве инвазије састојао од „бескрајних редова разорених, опустошених и празних кућа“. Рид пише да је свака од 2.500 шабачких кућа била опљачкана. Већина ових кућа је „дивљачки спаљена“, неке су срушене топовском паљбом, „човек би ходао улицама километрима и километрима – свака је кућа била опустошена“. Аустроугарска војска крада је све: рубље, слике, играчке, намештај. Књиге су цепали и бацали као на сметлишту. Угледне шабачке куће постале су аустроугарске штале. Окупационе снаге су уништавале све што нису могле да однесу (Џ. Рид; 55.).

Анри Барби је забележио да су у Шапцу уништене и опљачкане све банке, школе, апотеке, приватне куће. Аустроугарски војници су цепали породичне портрете, прљали зидове и плафоне смећем и изметом. Православну цркву, која је већ била оштећена, спалили су приликом повлачења па је од ње остао „само климави костур“ (А. Барби; 91-92.).

Још су језивији призори страдања Шапчана током августовске окупације града (1914). Рид сведочи да се аустроугарска војска према Шапчанима понашала бестијално, као „дивље звери“ које су палиле, пљачкале и силовале. Саборна црква светих апостола Петра и Павла је уништена, а у девастирану православну богомољу је заточено три хиљаде Шапчана, држаних унутра три дана без хране и воде. Потом је део њих одведен у Аустрију као ратни заробљеници, а део је коришћен као живи штит испред аустроугарске војске у маршу дубље у Србију како би се српској војсци онемогућило да делује по агресору (Џ. Рид; 55-56.).

Рајс каже да су највећа зверства у Шапцу починили Мађари. Код православне цркве су измасакирали шездесеторо српских цивила. Си-

ловали су девојке у олтару православне цркве. Злостављали су жене и децу, а потом их убијали (А. Рајс; 55, 60, 63.). Према Барбију, у хотелу „Европа“, препуном заточених Српкиња, аустроугарски војници силовали су редом, чак и девојчице које су тек напуниле десет година (А. Барби; 92-93.).

И другу аустроугарску офанзиву (септембар–октобар 1914) и трећу аустроугарску офанзиву (октобар–децембар 1914) на Србију пратили су злочини над цивилним становништвом (А. Митровић; 116-117.). Према Арчибалду Рајсу, који је боравио у Шапцу од 22. до 24. октобра 1914. аустроугарска војска је бомбардовала центар града упркос томе што тамо није било српских војника (А. Рајс; 41.).

Аустроугарске трупе су поново окупирале Шабац 2. новембра 1914. а српски народ се заједно са војском повлачио из Мачве како би избегао да поново буде изложен зверствима окупатора као у августу 1914 (А. Барби; 218-219, 232.). Српска војска је поново ослободила град 12. децембра а до 15. децембра 1914. читава Србија је била слободна (Исто, 302, 331.). Рид је записао да су аустроугарски војници мађарске националности приликом повлачења из Шапца у децембру 1914. стрелјали триста српских војних заробљеника а потом им поломили вратове (Ц. Рид; 56.). Тада је у Шапцу живело само 200 људи (Исто, 57.).

Крај голготе српског народа у Првом светском рату (1914-1918) Шабац је дочекао преполовљен. Београдски часопис *Епоха* је 22. јануара 1920. објавио да је са 14.000 становника пре рата, Шабац после рата спао на само 7.000 житеља (Љ. Грчић; 33.). Утисак је за Шапчане био свакако апокалиптичан. У *Подринском веснику* је 1920. дирљиво речено да треба писати и штампати речи јер „наша мисао не може погинути, ни тада, кад буде Шабац напуштен од свих и свакога“ (*Подрински весник*, 13. јун 1920.). Ипак, и поред црних слутњи ницао је ведри оптимизам о новом почетку Шапца, с поруком коју су омладини предали преминули шабачки јунаци Првог светског рата: „Ми бесмо та часна и велика ћуприја, преко које сте ви, заслужни и срећни, прешли у нови живот и лепше друштво. Поносимо се што ће проћи много векова а већа се ћуприја неће моћи подићи, нити ће икада поноснији јунаци преко ње проћи“ (*Подрински весник*, 30. мај 1920.). Нажалост, прошле су само две деценије, а не неколико векова, до нових страдања српског народа. И овога пута непријатељ је био исти, само у новом идеолошком руху: нацистичка Немачка, усташка Хрватска и фашистичка Мађарска.

Изградња римокатоличке цркве Свете Ане у Шапцу (1928)

Срби су злочине које су у Шапцу и Мачви 1914. починили мађарски, хрватски и немачки војници аустроугарске војске посматрали и кроз верски контекст. Бомбардована је, срушена, спаљена и обешчашћена православна црква у Шапцу – Саборна црква светих апостола Петра и Павла изграђена давне 1831. (*Шабачки гласник*, 5-6. септембар 1931.).

Током 1914. аустроугарски окупатор је, дакле, оскрнавио ову цркву: грађани су у њој били заточени, жене силоване, у порти цркве становништво је убијано. Вредности из храма су опљачкане, звона однета да бих се од њих излила муниција, иконостас поломљен, иконе изрешетане. *Шабачки гласник* је писао да су Турци у Србији били „верски толерантнији, од католичке, у већини Аустроугарске војске“, „рука Хришћанска, да руши храмове других хришћана, – то се неможе ни ратом извинити и оправдати“ (*Шабачки гласник*, 2-3. септембар 1931.).

Након стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1918) у Србију су на службу стизали римокатолици из других делова државе па је Надбискупија београдска Римокатоличке цркве оснивала жупе и подизала цркве где је за то било потребе. У Београду су између два светска рата подигнуте римокатоличке цркве Блажене Дјевице Марије (1925), Криста Краља (1926), Светих Ђирила и Методија (1929), Светог Анте Падованског (1933) и Светог Петра Апостола (1933). У Шапцу је подигнута црква Свете Ане (1928), у Бору црква Светог Људевита (1928), у Зајечару црква Светог Јурја (1929), у Краљеву црква Светог Микаела Арканђела (1933), у Равној Реци код Деспотовца црква Свете Барбаре (1934).¹ Монсињор др Рафаел Родић, који је 29. октобра 1924. именован за надбискупа београдског Римокатоличке цркве, новац за изградњу цркава обезбедио је од Свете Столице, из буџета Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, као и из донација римокатоличких верника у Сједињеним Америчким Државама, Великој Британији, Белгији, Француској и Немачкој (Zogán M. Jovanović; 2013, 342-345.).

Прва римокатоличка црква у Србији изван Београда, после Првог светског рата, подигнута је у Шапцу. Познато је да је 1928. у Шапцу живело око 60 римокатоличких породица (*Глас цркве*, август-септембар 1928, 195-196.) – односно укупно око 150 грађана римокатоличке вере (*Шабачки гласник*, 17. јун 1928.). Према попису из 1931. у читавој

¹ Видети секције Београдски деканат и Нишки деканат на сајту Надбискупије београдске Римокатоличке цркве: www.kc.org.rs.

Мачви живело је 196 римокатолика или 0,3% мачванског становништва. Православних Срба је у Мачви било 62.660 или 99,54%.²

На молбу надбискупа Рафаела Родића, општина Шабац је 1927. уступила плац за изградњу римокатоличке цркве.³ *Шабачки гласник* је у јуну 1928. објавио: „Отпочето је копање темеља за католичку цркву у Шапцу. Ову notiцу написа смо [написасмо] ради оне браће Хрвата – католика, који нас нерадо гледају, те да виде нашу широко грудост [широкогрудост] – широко грудост [широкогрудост] Шапчана који су заборавили све па и 1914. годину и свесрдно изашли им на сусрет да цркву подигну и ако их нема ни 150 душа у Шапцу“ (*Шабачки гласник*, 17. јун 1928.).

Када узмемо у обзир став изнет у *Шабачком гласнику* треба да имамо на уму бар три чињенице: 1. У Шапцу постоји сећање на то ко је извршио злочине 1914. над српским народом (Мађари, Хрвати, Немци); 2. У време када се црква гради и када је објављен текст српско-хрватски односи су заоштрени агитацијом Хрватске сељачке странке да се у оквиру Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца створи област са хрватском већином (коју би чинили Хрватска, Славонија, Далмација, Барања, Банат, Бачка, Босна и Херцеговина и Црна Гора), а 20. јуна 1928. извршен је атентат на Стјепана Радића (I. Perić; 2003, 435-442.); 3. Изградњом римокатоличке цркве требало је снажити југословенско јединство те се стога не заборављају злочини Мађарима и Немцима (на њих се не обраћа пажња) већ само Хрватима.

У ставу је поменуто да се злочини „заборављају“ али нема речи да се „опраштају“. Често се од црквених високодостојника може чути „да ћемо опростити али не и заборавити“. Међутим, каква се хришћанска порука пружа када злочине заборављамо и да ли самим тим и опраштамо? Епископ тимочки Мелентије се позива на Светог Григорија Ниског који каже да се заборављањем злодела она и опраштају (Епископ Мелентије; 2007.).⁴ С тим у вези можемо да кажемо да је изградња римока-

² Савезни завод за статистику, Попис 1991. (са освртом на резултате ранијих пописа 1921-1981), компакт диск, Београд 1998.

³ АМ ВРС, Фотокопија Записника Општине шабачке из 1927. коју је Међуопштински историјски архив у Шапцу 2012. доставио Министарству вера Републике Србије.

⁴ Епископ тимочки Мелентије Хиландарац пише: „Господе, чини са мном оно што сам ја чинио. Ја бих могао да се за себе осветим, али се не светим; не свети се ни Ти. Ја сам предуприједио мога непријатеља (мирењем са њиме), претечи и Ти мене својом благодаћу. Ја сам заборавио зло које је он мени учинио, заборави и Ти моје гријехе. Ја волим њега као што сам га и раније волио, прије него ли ме је увриједио; воли и Ти, Боже, мене, ако те ја понекад и увриједим. Чини са мном онако, како ја поступа са њиме. Ја сам чинио оно што си Ти заповједио, чини и Ти оно што си обећао: „Праштајте и опростиће вам се“ (Лук. 6, 37).“

толичке цркве Свете Ане у Шапцу израз праштања српског народа хрватским војницима у аустроугарској војсци за злочине почињене 1914. у Шапцу и у Мачви.

Освећење цркве Свете Ане извршио је 21. октобра 1928. надбискуп београдски Рафаел Родић. Гости на освећењу су били свештеници Српске православне цркве, представници цивилних и војних власти, римокатоличко свештенство из Срема и Шапчани православне и римокатоличке вероисповести. Надбискуп Родић је изразио захвалност папи Пију XI, југословенском краљу Александру Карађорђевићу „и онима који су омогућили подизање храма, који ће осветљавати путеве ка бољој будућности у заједничкој отаџбини“. *Глас цркве* је писао да је тада између православних и римокатоличких свештеника било слагања у „братској љубави“ и „пуној лојалности у заједничкој сарадњи на Христову делу“ (*Глас цркве*, август-септембар 1928, 195-196.).

Дакле, четрнаест година након злодела у Мачви (1914), у Шапцу је 1928. подигнута римокатоличка црква којом је српски народ у име југословенског јединства и хришћанске љубави заборавио и опростио злодела која су над њим починили хрватски војници у аустроугарској војсци.

То јединство је симболички потврђено 16. августа 1931. када су, поводом десетогодишњице ступања на трон краља Александра Карађорђевића, на Саборну цркву светих апостола Петра и Павла и цркву Свете Ане постављене спомен плоче са истоветним натписом: „У славу десетогодишњице владавине Александра I, краља Југославије“ (*Шабачки гласник*, 19-20. август 1931.). Тим поводом служено је у обе шабачке цркве, као и у синагоги и џамији. На синагогу и џамију нису стављене спомен плоче (*Шабачки гласник*, 15-16. август 1931.).

Спомен плоча са натписом посвећеним краљу Александру Карађорђевићу стоји и данас на цркви Свете Ане у Шапцу (2014), а до пре две године се око ове цркве догађао занимљив заплет.

Наиме, Надбискупија београдска Римокатоличке цркве у Србији имала је последњих година намеру да поруши цркву Свете Ане и на том месту изгради већу римокатоличку цркву. У Надбискупији београдској нису имали сазнања о разлозима за изградњу цркве Свете Ане јер скоро ништа од архивске грађе није сачувано у Међуопштинском историјском архиву у Шапцу нити другде.

Стога је из Надбискупије београдске 14. новембра 2008. послат допис Заводу за урбанизам у Шапцу где је стајало да су цркву Свете Ане „изградиле савезничке војне снаге после Првог светског рата за потребе војних и цивилних верника Римокатоличке цркве који су живе-

ли у граду Шапцу и околини“.⁵ Поред тога, Надбискупија београдска је 19. фебруара 2009. писала Јавном урбанистичком предузећу „План“ из Шапца да црква Свете Ане „за Римокатоличку цркву не представља значајан објекат сакрално-црквене уметности и архитектуре“ те да „дубоко нарушава праву слику сакралне архитектуре“.⁶

С друге стране, Завод за заштиту споменика културе „Ваљево“ обавестио је Надбискупију београдску 28. августа 2008. да је црква Свете Ане у Шапцу евидентирана у бази непокретних културних добара у Републици Србији актом Завода за заштиту споменика културе „Ваљево“ (бр. 263 од 26. новембра 2001) и да као културно добро има „вредна историјска и споменичка својства“ иако није утврђена за споменик културе.⁷

Упркос томе, Надбискупија београдска је 12. децембра 2011. тражила хитно мишљење Министарства вера Републике Србије о својој намери да сруши цркву Свете Ане у Шапцу и на истом месту изгради цркву која би била у складу с канонским прописима Римокатоличке цркве.⁸ Министарство вера Републике Србије је 8. фебруара 2012. одговорило да „не види никакав историјски основ нити правно утемељење да буде сагласно са захтевом Надбискупије београдске“.⁹

У овој години (2014) када обележавамо стогодишњицу од почетка Првог светског рата односно агресије Аустро-Угарске на Краљевину Србију и Краљевину Црну Гору – римокатоличка црква Свете Ане у Шапцу стоји на месту које јој је наменио Шабац (српски Верден и српска Помпеја), необичне архитектуре али са историјом која превазилази сва оспоравања. Уклањање цркве Свете Ане у Шапцу могло би да има симболику поништавања хришћанског геста српског народа којим су заборављена и опрштена злодела хрватским војницима у аустроугарским униформама.

⁵ АМВ РС, Фотокопија дописа Надбискупије београдске од 14. новембра 2008, бр. 326/2008.

⁶ АМВ РС, Фотокопија дописа Надбискупије београдске од 19. фебруар 2009, бр. 59/2009.

⁷ АМВ РС, Фотокопија дописа Завод за заштиту споменика културе „Ваљево“ од 28. августа 2008, бр. 400/1.

⁸ АМВ РС, Допис Надбискупије београдске од 12. децембра 2011, бр. Е-224/2011.

⁹ АМВ РС, Допис Министарства вера Републике Србије од 8. фебруара 2012, бр. 08-00-43/2011-10.

Литература:

1. Arhiva Ministarstva vera Republike Srbije, dokumentacija o rimokatoličkoj crkvi Svete Ane u Šapcu
2. Štampa i periodika: *Podrinski vesnik, Šabački glasnik, Glas crkve*
3. Barbi Anri (1986) *Sa srpskom vojskom*, Dečje novine, Gornji Milanovac
4. Grčić Ljiljana (2008) *Spomenik ratnih odlikovanja grada Šapca, Zemlja i ljudi*, sv. 58, Beograd
5. Jovanović M. Zoran (2013) *Istorija Beogradske nadbiskupije na ušću Istoka i Zapada*, Beogradska nadbiskupija, Beograd
6. Episkop Melentije Hilandarac (2007) *Duhovna gradina*, elektronsko izdanje, Svetosavlje.org
7. Mitrović Andrej (1984) *Srbija u Prvom svetskom ratu*, Srpska književna zadruga, Beograd
8. Perić Ivo (2003) *Stjepan Radić 1871–1928*, Dom i svijet, Zagreb
9. Radojević Mira, Dimić Ljubodrag (2014) *Srbija u Velikom ratu 1914-1918*, Srpska književna zadruga, Beogradski forum za svet ravnopravnih, Beograd
10. Rajs Arčibald (1995) *Kraljevina Srbija: Austrougarska zverstva. Izveštaj podnesen srpskoj vladi o zverstvima koja je austrougarska vojska počinila za vreme prvog upada u Srbiju*, Dečje novine, Beograd – Gornji Milanovac
11. Rid Džon (1975) *Rat u Srbiji 1915*, Obod, Cetinje
12. *Popis 1991. (sa osvrtom na rezultate ranijih popisa 1921-1981)* (1998), kompakt disk, Savezni zavod za statistiku, Beograd
13. Sajit Nadbiskupije beogradske: <http://www.kc.org.rs>

BUILDING OF ROMAN CATHOLIC CHURCH OF ST. ANA IN ŠABAC (1928): CHRISTIAN FORGIVENESS OF ORTHODOX SERBS FOR ATROCITIES COMMITTED BY CROATIAN SOLDIERS OF THE AUSTRO-HUNGARIAN ARMY IN MAČVA (1914)

Summary: On the basis of archives of the Ministry of Religion of the Republic of Serbia, literature and press, this paper explains events that lead towards building of the Roman Catholic church of St. Ana in Šabac, Serbia (1928).

Key word: Šabac, Mačva, First World War, Serbia, Austria-Hungary, Serbs, Croats, forgiveness, atrocities